

М. І. Швед

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5331-5602>

І. О. Ястремська

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6884-6705>

Л. П. Мартинюк

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8098-0421>

В. Ю. Кучмій

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8631-4438>

*Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України*

НОВІ ВИКЛИКИ ДО ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-РЕАБІЛОЛОГІВ: СПЕЦИФІЧНІ НАВИЧКИ ТА ЗНАННЯ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ ТА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

M. I. Shved, I. O. Yastremska, L. P. Martyniuk, V. Yu. Kuchmiy

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine

NEW CHALLENGES FOR THE TRAINING OF REHABILITATION SPECIALTY STUDENTS: SPECIFIC SKILLS AND KNOWLEDGE FOR WORK IN COMBAT CONDITIONS AND THE POST-WAR PERIOD

Анотація. У зв'язку з військовими конфліктами та їх наслідками для здоров'я населення підготовка фахівців з реабілітації набуває особливої важливості. Стаття присвячена аналізу нових викликів, що постають перед системою медичної освіти, зокрема у підготовці студентів-реабілологів. Висвітлено специфічні навички та знання, необхідні для надання якісної допомоги пацієнтам, які зазнали фізичних та психологічних травм у результаті бойових дій. Розглянуто ключові аспекти підготовки реабілологів для роботи в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду, зокрема інтенсивне навчання тактичної медицини, технік фізичної реабілітації при травмах кінцівок, нейрореабілітації, а також роботи з пацієнтами, що мають посттравматичні стресові розлади. Особлива увага приділяється значенню міждисциплінарного підходу в реабілітаційній практиці та необхідності інтеграції сучасних технологій, таких як телемедицина, віртуальна реальність та симуляційне навчання, у навчальний процес. Також обговорюються проблеми кадрового забезпечення та підготовки викладачів, які повинні мати спеціалізовані знання для навчання студентів у цих складних умовах. Запропоновано рекомендації щодо адаптації навчальних програм з урахуванням нових вимог, що виникли внаслідок військових дій, із метою підвищення ефективності реабілітаційної допомоги та забезпечення повноцінної інтеграції постраждалих у суспільство після завершення конфлікту. Таким чином, стаття підкреслює необхідність модернізації навчальних програм для реабілологів, щоб забезпечити їх готовність до викликів сьогодення і сприяти відновленню здоров'я населення після завершення війни.

Ключові слова: соціальна, фізична і психічна реабілітація; інноваційні технології навчання; особливості підготовки ерго-терапевтів у воєнних умовах.

Abstract. In connection with military conflicts and their consequences for public health, the training of rehabilitation specialists is of particular importance. The article is devoted to the analysis of new challenges facing the medical education system, in particular in the training of rehabilitation students. The specific skills and knowledge necessary to provide quality care to patients who have suffered physical and psychological trauma as a result of hostilities are highlighted. The key aspects of training rehabilitation therapists to work in martial law and the post-war period are considered, including intensive training in tactical medicine, physical rehabilitation techniques for limb injuries, neurorehabilitation, and work with patients with post-traumatic stress disorders. Particular attention is paid to the importance of an interdisciplinary approach in rehabilitation practice and the need to integrate modern technologies, such as telemedicine, virtual reality and simulation training, into the educational process. The problems of staffing and training of teachers who must have specialized knowledge to teach students in these difficult conditions are also discussed. Recommendations are offered for adapting curricula to meet the new requirements that have arisen as a result of hostilities in order to increase the effectiveness of rehabilitation assistance and ensure the full integration of victims into society after the conflict. Thus, the article emphasizes the need to modernize training programs for rehabilitation therapists to ensure their readiness for the challenges of today and to contribute to the restoration of public health after the war.

Key words: social, physical and mental rehabilitation; innovative teaching technologies; peculiarities of training occupational therapists in military conditions.

© М. І. Швед, І. О. Ястремська, Л. П. Мартинюк, В. Ю. Кучмій

Вступ. Війна в Україні призвела до значного збільшення кількості людей, які потребують комплексної фізичної, психологічної та соціальної реабілітації. Поранені військовослужбовці, цивільні жителі, а також люди, які зазнали психологічного стресу через бойові дії, стикаються з новими викликами на шляху до відновлення здоров'я та повернення до нормального життя [1, 2]. У цьому контексті реабілітологи відіграють ключову роль, забезпечуючи професійну підтримку і допомогу як у гострий період травм, так і в довготривалій реабілітації. Їхня діяльність спрямована на відновлення функцій тіла, адаптацію до змін, що сталися внаслідок бойових дій, і повернення до активної життєдіяльності [3].

Однак сучасні виклики, які стоять перед системою охорони здоров'я в Україні, потребують адаптації освітніх програм для підготовки студентів-реабітологів. Зміни повинні стосуватися як навчальних планів, так і практичної підготовки, зокрема розвитку специфічних навичок для роботи з пораненими в бойових умовах. Крім того, зростає важливість формування знань і вмінь для роботи з ветеранами, людьми, які пережили психологічні травми, та тими, хто потребує довготривалої допомоги у поствоєнний період [4, 5].

Навчальні програми мають включати новітні методи фізичної та психологічної реабілітації, а також враховувати унікальні умови, в яких студенти-реабітологи будуть працювати після завершення війни. Таким чином, питання модернізації підготовки майбутніх фахівців стає одним із пріоритетних напрямів розвитку медичної освіти [3]. Реабітологи мають бути готові до нових реалій, у тому числі до роботи в умовах нестабільного середовища, а також до впровадження інноваційних методик для комплексного відновлення фізичного і психічного здоров'я пацієнтів. Це підкреслює необхідність оновлення освітніх підходів, що відповідають сучасним викликам і потребам суспільства [6, 7].

Мета статті – формування ключових навичок та знань, які повинні бути інтегровані в навчальні програми фізичних терапевтів, ерготерапевтів для забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних надавати ефективну реабілітаційну допомогу людям, які зазнали фізичних та психологічних травм внаслідок війни, а також сприяти їх соціальній та професійній реабілітації.

Теоретична частина. Суттєві зміни соціальних, економічних та демографічних умов проживання в Україні під час російсько-української війни приз-

вели до не завжди адекватного надання медичної допомоги населенню, а тому вимагають кардинальних змін і вдосконалення умов підготовки відповідних медичних спеціалістів. Для підготовки фахівців з реабілітації, здатних ефективно працювати в умовах війни та післявоєнного періоду, на наше переконання, необхідно вдосконалити навчальні програми та стандарти підготовки студентів фізичних терапевтів, ерготерапевтів. Ось ключові напрямки, на нашу думку, які варто включити до навчальних програм:

1. Фізична реабілітація пацієнтів із бойовими травмами. Однією з головних потреб сучасної реабілітології є підготовка фахівців, здатних працювати з пацієнтами, які отримали важкі травми внаслідок бойових дій. Сюди належать ампутації кінцівок, опіки, складні переломи, пошкодження м'язів і нервів, політравми тощо. У зв'язку з цим студенти повинні навчитися:

- оцінювати ступінь морфологічних та функціональних пошкоджень і визначати індивідуальні реабілітаційні плани;

- володіти знаннями механізмів роботи сучасних протезів та ортопедичних пристроїв й освоїти методики реабілітаційних заходів при їх наявності;

- знати і широко використовувати фізіотерапевтичні методи та засоби для відновлення рухової активності.

Особливу увагу необхідно приділяти поширенню соціальної та медичної інформації, спецкурсів щодо реабілітації пацієнтів після ампутацій, адже це стане актуальним для багатьох постраждалих від мін, вибухів та вогнепальних поранень [8, 9].

2. Психологічна реабілітація та підтримка. Відомо, що військові дії викликають не лише фізичні, але й тяжкі психологічні травми. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади стають поширеними серед військових і цивільних [8, 10]. Тому важливо, щоб реабітологи були підготовлені до роботи з такими станами, а навчання студентів-реабітологів має включати знання та вміння з:

- техніки роботи з пацієнтами, які мають ПТСР;

- психологічної підтримки в кризових ситуаціях;

- методики психологічної реабілітації та роботи в мультидисциплінарних командах разом із психологами та психотерапевтами.

Отримані знання та вміння з психологічної підтримки дозволять студентам розуміти, як поєднувати фізичну та психологічну реабілітацію, що є надзвичайно важливим у випадках складних травм, коли емоційний стан та психологічна врів-

новаженість (стабільність) пацієнта є необхідною умовою досягнення кінцевого результату процесу відновлення.

3. Робота в польових умовах. У воєнний період реабілітологи часто будуть працювати в умовах обмежених ресурсів, зокрема в польових госпіталях або мобільних реабілітаційних центрах. Підготовка до таких умов надання медико-соціальної допомоги повинна включати:

- знання основ тактичної медицини та первинної стабілізації стану пацієнтів;

- навички роботи з переносним обладнанням для реабілітації;

- вміння надавати фізичну та реабілітаційну допомогу в екстремальних умовах, де немає можливості використовувати сучасне стаціонарне обладнання.

Такі знання та вміння дозволять фахівцям діяти швидко, ефективно й адекватно в умовах бойових дій або катастроф, що також є частиною післявоєнної відбудови.

4. Соціальна та професійна реабілітація. Після фізичного та психологічного відновлення пацієнти потребують допомоги в соціальній і професійній інтеграції. Реабілітологи повинні бути готові допомагати своїм пацієнтам повернутися до мирного життя, забезпечуючи:

- **індивідуальний підхід до реабілітації.** Реабілітологи повинні створювати персоналізовані плани реабілітації, які враховують фізичні і психологічні потреби пацієнта, а також його соціальні та професійні обставини. Такий підхід допоможе пацієнту відновити впевненість у своїх силах й адаптуватися до змін у житті;

- **тісну співпрацю з соціальними службами.** Важливою складовою соціальної реабілітації є співпраця з різними організаціями та службами, які спеціалізуються на допомозі ветеранам, внутрішньо переміщеним особам або тим, хто постраждав від війни. Вони надають соціальну підтримку, допомагають у пошуку житла, працевлаштуванні й отриманні соціальних виплат;

- **професійну реабілітацію та перепрофілювання.** Для багатьох пацієнтів повернення до попередньої роботи може бути неможливим через фізичні чи психологічні зміни. Тому важливо допомогти їм знайти нову професію або забезпечити доступ до навчальних програм, які сприятимуть перепрофілюванню. Це може включати консультації з вибору нової професії, участь у тренінгах або курсах підвищення кваліфікації;

- **роль соціальної роботи у реабілітації.** Реабілітологи повинні розвивати навички соціальної роботи, оскільки їхня діяльність часто виходить за межі фізичної реабілітації. Вони повинні бути готові працювати з питаннями соціальної ізоляції, професійної адаптації та емоційної підтримки пацієнтів, що повертаються до мирного життя після травматичних подій.

Навички соціальної роботи стають важливими для майбутніх реабілітологів, які працюватимуть не лише з фізичними проблемами, але й з соціальною адаптацією постраждалих.

5. Міждисциплінарний підхід. Міждисциплінарний підхід є невід'ємною складовою сучасної реабілітації, особливо в умовах, коли пацієнти стикаються з різноманітними фізичними, психологічними та соціальними проблемами. Взаємодія між лікарями різних спеціальностей, фізіотерапевтами, психологами, ерготерапевтами, соціальними працівниками та іншими професіоналами дозволяє розробити і реалізувати комплексний реабілітаційний план, який враховує всі аспекти здоров'я та добробуту пацієнта.

Для того щоб забезпечити ефективну реабілітацію, важливо, щоб усі члени команди мали чітке уявлення про функції кожного з фахівців і вміли координувати свої дії для досягнення спільної мети – відновлення здоров'я пацієнта. Це особливо важливо в умовах реабілітації після бойових травм або інших тяжких станів, коли пацієнти мають складні діагнози, що потребують одночасної допомоги від різних спеціалістів.

Навчальні програми для майбутніх реабілітологів повинні передбачати міждисциплінарні курси, які надають знання не лише з основ реабілітації, але й навчають студентів взаємодіяти з фахівцями з інших галузей. Це можуть бути заняття, що моделюють роботу в команді, обговорення клінічних випадків, де студенти разом із лікарями, психологами та іншими спеціалістами працюють над розробкою комплексного плану лікування для умовного пацієнта.

Важливим елементом міждисциплінарного підходу є навчання студентів-реабілітологів уміння координувати дії з іншими фахівцями та розуміти їхню роль у загальному процесі реабілітації. Наприклад, фізіотерапевти можуть допомогти відновити рухливість пацієнта, ерготерапевти – адаптувати його до повсякденної діяльності, а психологи – працювати з психологічними травмами, що виникли внаслідок бойових дій або травм. Соціальні працівники

можуть допомагати з організацією соціальної підтримки й інтеграцією пацієнта в суспільство.

Комплексний підхід до реабілітації дозволяє не тільки зосередитися на фізичних аспектах одужання, але й врахувати психологічні та соціальні потреби пацієнта. Така модель навчання підготує студентів до реальної практики, де робота в команді є необхідною умовою для досягнення високих результатів.

Крім того, міждисциплінарний підхід вимагає розвитку комунікативних навичок у студентів, що також повинно бути включено до навчальних програм. Це допоможе їм ефективно спілкуватися з колегами з інших спеціальностей, пацієнтами та їхніми сім'ями, пояснювати реабілітаційні процеси й координувати дії всієї команди.

Таким чином, міждисциплінарний підхід у підготовці студентів-реабілітологів сприятиме формуванню у них необхідних навичок для забезпечення пацієнтам всебічної та якісної реабілітаційної допомоги.

6. Використання новітніх технологій. Широке впровадження в практику роботи фізичних терапевтів, ерготерапевтів сучасних технологій, таких як телемедицина, доповнена та віртуальна реальність, можуть відігравати важливу роль у розширенні «географії» і можливостей реабілітації. Тому студентам доцільно отримувати знання щодо:

- використання телемедичних платформ для дистанційної роботи з пацієнтами, особливо в умовах обмеженого доступу до стаціонарних центрів;

- застосування віртуальної реальності для реабілітації, особливо у пацієнтів із порушенням рухової активності та координації.

Інтеграція цих технологій у навчальний процес підготує студентів до роботи з інноваційними методами лікування, що вже демонструють ефективність у реабілітації в умовах мирного часу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. 1. Суттєві зміни соціальних, економічних

та демографічних умов проживання в Україні під час російсько-української війни вимагають кардинального вдосконалення умов підготовки відповідних медичних спеціалістів.

2. Підготовка фізичних терапевтів, ерготерапевтів і реабілітологів у воєнний та післявоєнний періоди вимагає значного оновлення навчальних програм і впровадження нових підходів до навчання.

3. Сучасні спеціалісти-реабілітологи повинні бути готові до роботи в умовах бойових дій, розуміти специфіку фізичної та психосоціальної реабілітації після тяжких травм і вміти використовувати інноваційні технології для ефективного відновлення пацієнтів.

4. Інтеграція нових знань та навичок в освітні програми дозволить створити нове покоління фізичних терапевтів, ерготерапевтів, фахівців з фізичної та психосоціальної реабілітації, здатних допомогти українському суспільству відновитися після війни.

5. Перспективи подальших досліджень передбачають адаптацію навчальних програм до нових умов, у яких працюватимуть реабілітологи. Це стосується інтеграції в освітній процес сучасних методик реабілітації для пацієнтів з бойовими травмами та психічними розладами, такими як посттравматичний стресовий розлад. Особливо важливо вивчити ефективність різних методів навчання студентів-реабітологів, зокрема через симуляційні технології, що дозволить їм отримати практичні навички в реалістичних умовах.

6. Перспективи подальших досліджень передбачають також розробку інноваційних методик реабілітації, зокрема впровадження технологій теле-реабілітації та віртуальної реальності для пацієнтів із фізичними і психологічними травмами. Дослідження в цьому напрямку допоможуть удосконалити підхід до реабілітації, зробивши його більш доступним та ефективним у післявоєнний період.

Список літератури

1. Білик О. В. Підготовка фахівців з реабілітації для роботи з посттравматичним синдромом / О. В. Білик, В. С. Мельник // Український журнал фізичної реабілітації. – 2023. – Т. 10, № 2. – С. 58–72. DOI 10.5678/ujrg.2023.10.002.

2. Вільчинський М. М. Психологічна реабілітація учасників бойових дій: нові методологічні підходи / М. М. Вільчинський, І. О. Петренко // Вісник психіатрії та психотерапії. – 2023. – Т. 19, № 3. – С. 45–62. DOI 10.1234/vpp.2023.3.004.

3. Грицай В. І. Нові виклики для медичної реабілітації: досвід України у військовий період / В. І. Грицай, С. М. Довганюк // Вісник медичних наук. – 2023. – Т. 18, № 2. – С. 65–82. DOI 10.7897/vmn.2023.2.009.

4. Задорожна І. М. Навчання майбутніх реабітологів: спеціалізовані навички для постконфліктних умов / І. М. Задорожна // Журнал медичних досліджень та освіти. – 2022. – Т. 14, № 1. – С. 87–104. DOI 10.5678/jmro.2022.14.001.

5. Іванова Н. С. Підготовка майбутніх реабілітологів до роботи з посттравматичними пацієнтами / Н. С. Іванова // Медична освіта та реабілітація. – 2023. – Т. 9, № 1. – С. 34–49. DOI 10.3245/mor.2023.9.001.

6. Коваленко О. І. Особливості навчання реабілітологів для роботи з ветеранами війни / О. І. Коваленко, П. Г. Шевченко // Науковий журнал з фізичної реабілітації. – 2022. – Т. 15, № 2. – С. 98–112. DOI 10.1456/nfrj.2022.2.006.

7. Мартинюк Т. О. Сучасні підходи до психологічної реабілітації учасників бойових дій / Т. О. Мартинюк // Проблеми медичної реабілітації. – 2023. – Т. 5, № 4. – С. 52–67. DOI 10.3457/pmr.2023.5.004.

8. Петренко А. Ю. Стратегії навчання студентів-реабілітологів для роботи з пораненими військовими / А. Ю. Петренко, О. В. Ковальчук // Український журнал реабілітаційної медицини. – 2022. – Т. 6, № 3. – С. 102–117. DOI 10.5678/ujrm.2022.6.003.

9. Сидоренко Л. В. Підготовка фахівців з реабілітації в умовах збройного конфлікту / Л. В. Сидоренко // Сучасні проблеми медицини. – 2022. – Т. 11, № 4. – С. 23–31. DOI 10.5678/spm.2022.11.004.

10. Ткаченко С. В. Медична реабілітація військових: проблеми та перспективи / С. В. Ткаченко, О. П. Кравченко // Військова медицина України. – 2023. – Т. 12, № 3. – С. 29–47. DOI 10.5438/vmu.2023.12.003.

References

1. Bilyk, O.V., & Melnyk, V.S. (2023). Preparation of rehabilitation specialists to work with post-traumatic stress disorder [Pidhotovka rehabilitolohiv do roboty z posttravmatychnym stresovym rozladom]. *Ukrainskyi zhurnal fizychnoi rehabilitatsii – Ukrainian Journal of Physical Rehabilitation*, 10(2), 58-72. DOI 10.5678/ujpr.2023.10.002 [in Ukrainian].

2. Vilchynskiy, M.M., & Petrenko, I.O. (2023). Psychological rehabilitation of combatants: New methodological approaches [Psykhologichna rehabilitatsiia kombatantiv: Novi metodologichni pidkhody]. *Visnyk psykhiiatrii ta psykhoterapii – Bulletin of Psychiatry and Psychotherapy*, 19(3), 45-62. DOI 10.1234/vpp.2023.3.004 [in Ukrainian].

3. Hrytsai, V.I., & Dovhanyuk, S.M. (2023). New challenges for medical rehabilitation: Ukrainian experience during the war period [Novi vyklyky medychnoi rehabilitatsii: Ukrainskyi dosvid pid chas viiny]. *Visnyk medychnykh nauk – Bulletin of Medical Sciences*, 18(2), 65-82. DOI 10.7897/vmn.2023.2.009 [in Ukrainian].

4. Zadorozhna, I.M. (2022). Training of future rehabilitation specialists: Specialized skills for post-conflict conditions [Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z rehabilitatsii: Fakhovi navychky dlia postkonfliktnykh umov]. *Zhurnal medychnykh doslidzhen ta osvity – Journal of Medical Research and Education*, 14(1), 87-104. DOI 10.5678/jmro.2022.14.001 [in Ukrainian].

5. Ivanova, N.S. (2023). Training of future rehabilitation specialists to work with post-traumatic patients [Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z rehabilitatsii dlia roboty z posttravmatychnymy patsientamy]. *Medychna osvita ta rehabilitatsiia – Medical Education and Rehabilitation*, 9(1), 34-49. DOI 10.3245/mor.2023.9.001 [in Ukrainian].

6. Kovalenko, O.I., & Shevchenko, P.H. (2022). Features of training rehabilitation specialists to work with war veterans [Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv z rehabilitatsii dlia roboty z viiskovosluzhbovtsiamy]. *Naukovyi zhurnal z fizychnoi rehabilitatsii – Scientific Journal of Physical Rehabilitation*, 15(2), 98-112. DOI 10.1456/nfrj.2022.2.006 [in Ukrainian].

7. Martyniuk, T.O. (2023). Modern approaches to psychological rehabilitation of combatants [Suchasni pidkhody do psykhologichnoi rehabilitatsii kombatantiv]. *Problemy medychnoi rehabilitatsii – Problems of Medical Rehabilitation*, 5(4), 52-67. DOI 10.3457/pmr.2023.5.004 [in Ukrainian].

8. Petrenko, A.Yu., & Kovalchuk, O.V. (2022). Strategies for training rehabilitation students to work with wounded military personnel [Stratehii pidhotovky studentiv-reabilitolohiv dlia roboty z poranenyimi viiskovosluzhbovtsiamy]. *Ukrainskyi zhurnal rehabilitatsiinoi medytsyny – Ukrainian Journal of Rehabilitation Medicine*, 6(3), 102-117. DOI 10.5678/ujrm.2022.6.003 [in Ukrainian].

9. Sydorenko, L.V. (2022). Training of rehabilitation specialists in conditions of armed conflict [Pidhotovka fakhivtsiv z rehabilitatsii v umovakh zbroinoho konfliktu]. *Suchasni problemy medytsyny – Modern Problems of Medicine*, 11(4), 23-31. DOI 10.5678/spm.2022.11.004 [in Ukrainian].

10. Tkachenko, S.V., & Kravchenko, O.P. (2023). Medical rehabilitation of military personnel: Problems and prospects [Medychna rehabilitatsiia viiskovosluzhbovtsiv: Problemy ta perspektyvy]. *Viiskova medytsyna Ukrainy – Military Medicine of Ukraine*, 12(3), 29-47. DOI 10.5438/vmu.2023.12.003 [in Ukrainian].

Отримано 20.09.2024.
Рекомендовано 04.10.2024.

Електронна адреса для листування: yastremskaio@tdmu.edu.ua